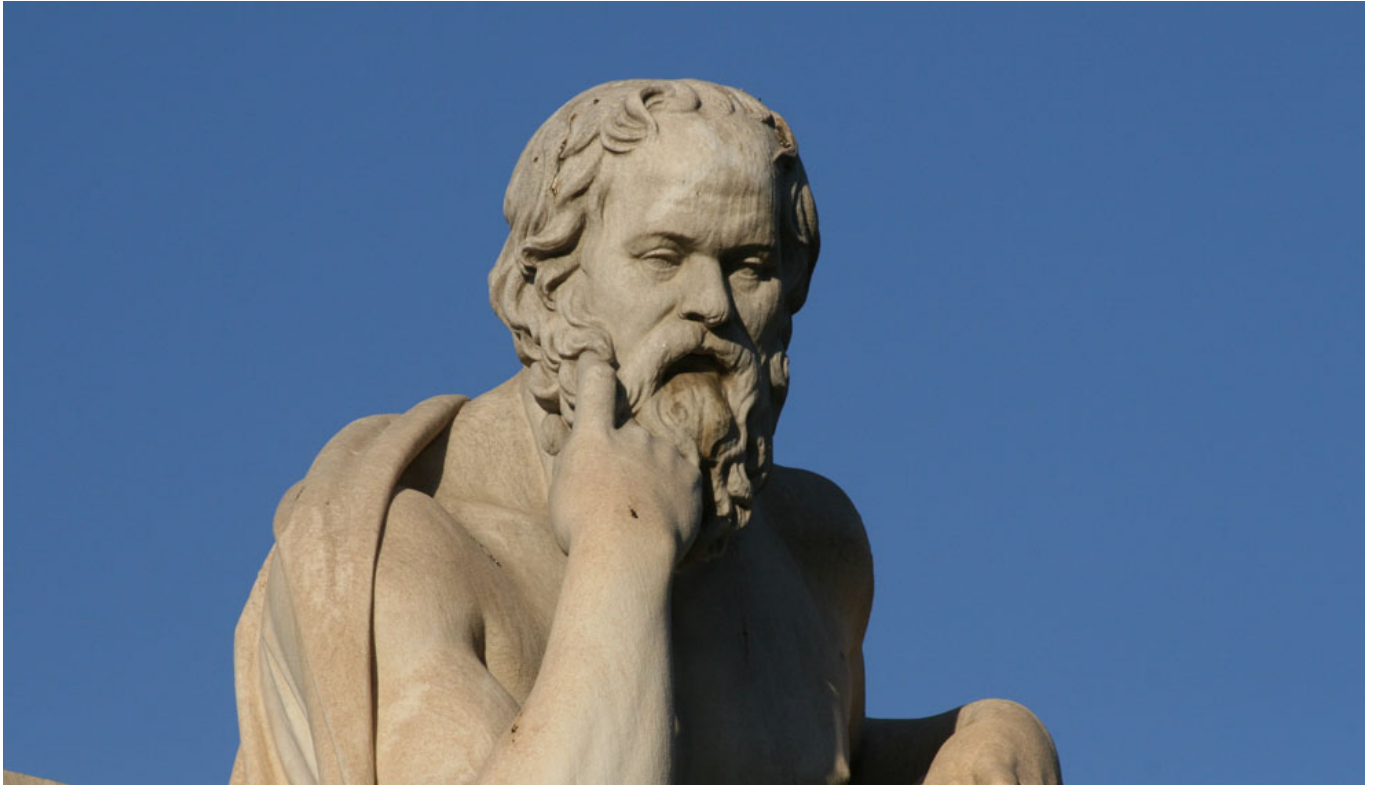

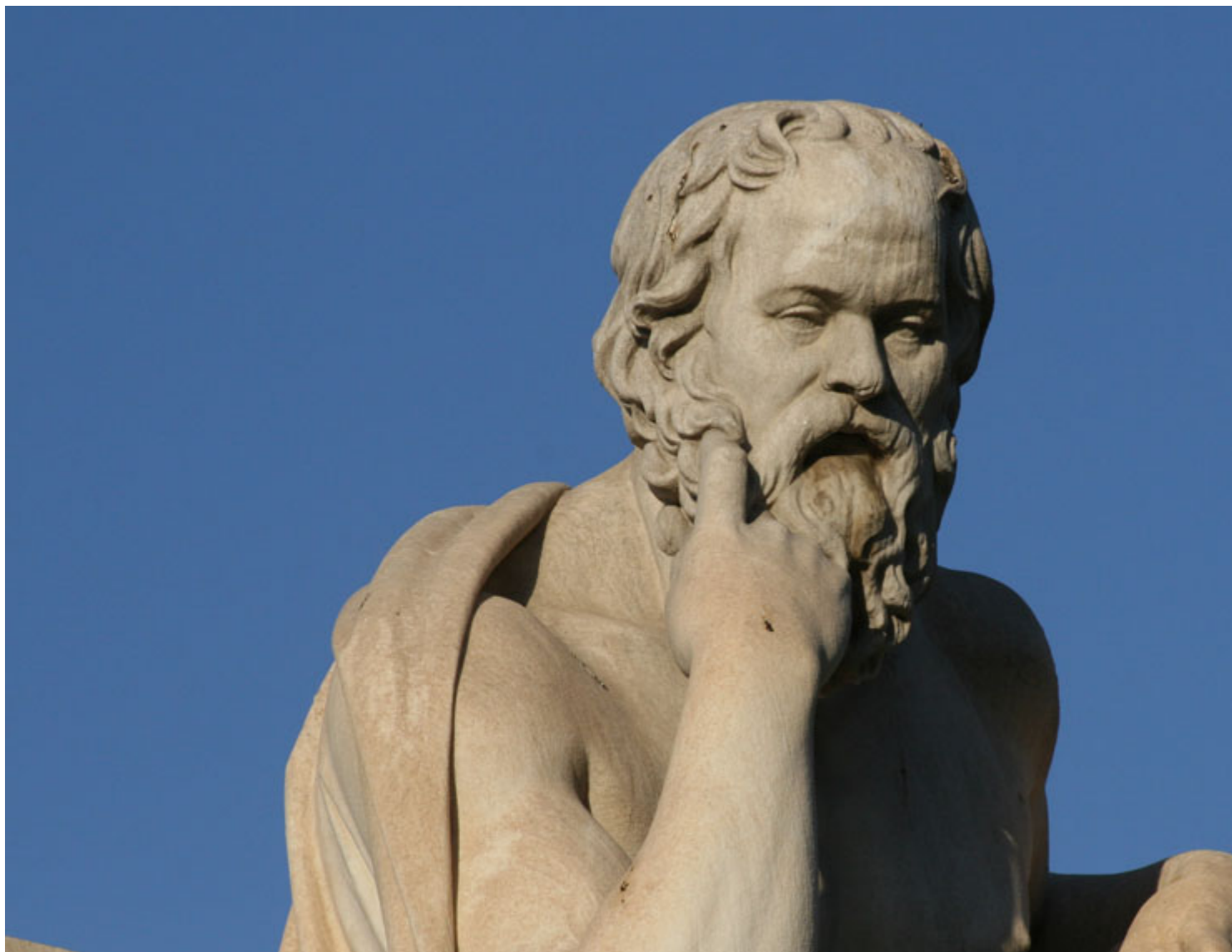
16 Μαρτίου 2017

Φιλοσοφία: αγάπη για γνώση και σοφία, αλλά και τρόπος ζωής

Επιστήμες / Φιλοσοφία

Αγγελική Αναγνώστου, MSc Φιλοσοφίας

Σωκράτης

Η φιλοσοφική σκέψη του Σωκράτη, έτσι ακριβώς όπως αποτυπώνονταν στην πράξη στους πλατωνικούς διαλόγους[1], παρείχε προτεραιότητα στην αληθινή γνώση.[2] Η σωκρατική φιλοσοφία επεξεργαζόταν την «αληθινή γνώση» όχι ως μια αφηρημένη θεωρία γνώσης, αλλά ως συγκεκριμένη γνώση της έννοιας του «καλού», η οποία είναι αναπόσπαστη από την λογική εξήγηση των πραγμάτων έτσι όπως αυτή καταλήγει να αναδεικνύεται μέσα από τους διαλόγους του Σωκράτη, και η οποία υπαγορεύει έναν αντίστοιχο τρόπο ζωής.[3]

Όπως επισημαίνει ο Αυγελής σε μια διάλεξή του, «Ο Πλάτων σπεύδει να υπογραμμίσει την ανθρωπολογική διάσταση της φιλοσοφικής προβληματικής. Η φιλοσοφία είναι το πολυτιμότερο κτήμα του ανθρώπου».[4] Για τον Πλάτωνα η φιλοσοφία αποτελεί έναν τρόπο ζωής και σε αυτήν ακριβώς την πεποίθηση καταλήγει έχοντας ως βάση του τον βίο του δασκάλου του Σωκράτη, για τον οποίο

η φιλοσοφία έχει έναν διττό κατά κάποιον τρόπο χαρακτήρα. Είναι τόσο «αγάπη για τη γνώση και τη σοφία» όσο και ένας «τρόπος ζωής» από μόνη της. Αυτό μάλιστα το αποδεικνύει και ο ίδιος με τη στάση του απέναντι στους επικριτές του και με την επιλογή του να μείνει μέχρι τέλους απέναντί τους και να πεθάνει.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του η διδασκαλία του περιστρεφόταν γύρω από το πώς θα πρέπει να ζει ο άνθρωπος «σύμφωνα με τις υπαγορεύσεις του λόγου, τον οποίο αναγόρευσε σε μέτρο της αλήθειας. Ο λόγος θα ορίσει τι είναι το Αγαθό που πρέπει να είναι ρυθμιστική αρχή του πρακτέου, των πράξεών μας». Στη σωκρατική φιλοσοφία θα πρέπει κανείς να γνωρίζει τι είναι το αγαθό προκειμένου να προβεί στην επίτευξή του και αντίστοιχα να γνωρίζει τι είναι το δίκαιο προκειμένου να είναι δίκαιος άνθρωπος. Η αρετή επομένως, είναι για εκείνον γνώση και η έλευση του κακού πραγματοποιείται με την άγνοια που έχουμε.[5]

Στην πλατωνική φιλοσοφία, η παιδεία είναι αρετή με την πρώτη της μορφή εκείνη ακριβώς που μπορεί να έχει ένα παιδί.[6] Τοποθετώντας σε ένα υψηλό επίπεδο την όραση, ο Πλάτωνας προβαίνει στην αλληγορία με τον ήλιο.[7] Όπως ο ήλιος παρέχει βασικές ανάγκες (φωτίζει και τρέφει τα πάντα), έτσι και η έννοια του αγαθού (ιδεατός κόσμος, η έννοια του νου), γίνεται η καθοριστική αιτία της επιστήμης και της αλήθειας όλων των γνωστικών όντων.[8] Ότι είναι ψευδές, είναι φυσικό να μας προβληματίζει και να μας οδηγεί σε σύγχυση, όπως αντίστοιχα οι εικόνες των ορατών πραγμάτων στο σκοτάδι.[9] Όπως η Ήλιος βασιλεύει στον ορατό κόσμο, έτσι και το Αγαθό, η Δικαιοσύνη και η Αλήθεια βασιλεύουν στο νοητό κόσμο (πλατωνικός δυϊσμός).[10] Εκεί ακριβώς ο φιλόσοφος προβαίνει στην περιγραφή του μύθου του Σπηλαίου.

Η γνώση του Αγαθού είναι ο κύριος στόχος της εκπαίδευσης. Ο Πλάτωνας, μέσα από την αλληγορική εικόνα του ήλιου[11] και τον μύθο του σπηλαίου[12], προσεγγίζει το θέμα της παιδείας, καταλήγοντας στην εκπαίδευση του φιλοσόφου-βασιλέως.[13] Αυτή η τάση για συνεχή αναζήτηση της αλήθειας, έχει σωκρατικά ψήγματα.[14] Ο θεμελιωτής της άριστης πολιτείας, είναι εκείνος ο οποίος, με όχημα την συνεχή εκπαίδευση και στόχο του την κατάκτηση της γνώσης, θα αναδυθεί προς την επιφάνεια (γνώση του αγαθού, που είναι η αλήθεια) και δε θα δεχθεί να επιστρέψει πίσω στο σκοτάδι[15] παρά μόνο για να βοηθήσει τους υπόλοιπους συνδεδεσμένους της σπηλιάς.[16]

Η ηθική, η πολιτική και η παιδεία συνιστούν για τον φιλόσοφο, ζήτημα υψίστης σημασίας.[17] Ο φιλόσοφος-βασιλιάς του Πλάτωνα, λαμβάνει την καλύτερη εκπαίδευση από την πολιτεία και έχει την υποχρέωση προς την πολιτεία να γίνει οδηγητής της και ανιδιοτελής κυβερνήτης των πολιτών, κυβερνώντας με σοφία και σύνεση[18] καθώς έχει λάβει μια ολοκληρωμένη παιδεία, τόσο σε θέματα

πολιτικής όσο και σε φιλοσοφίας.[19] Μέσα από την Πολιτεία (ηθικο-πολιτικός και ανθρωπο-κεντρικός χαρακτήρας) αναδεικνύεται ο χαρακτήρας της τέχνης και της παιδείας. Η αγωγή των νέων αναδεικνύεται μέσα από τη γυμναστική, την μουσική παιδεία και τη μετάδοση ενός συστήματος αξιών, που εξευγενίζουν την ψυχή και σφυρηλατούν μια προσωπικότητα με επίγνωση της αξίας της δικαιοσύνης.[20]

[1] Στους περισσότερους από τους διαλόγους του Πλάτωνα ο Σωκράτης είναι ο κύριος ομιλητής, και ο ίδιος ο Πλάτωνας δεν εμφανίζεται ποτέ ως ένας από τους συνομιλητές βλ. J.J. Chambliss (επιμ.), *Philosophy of Education: An Encyclopedia*, Routledge, New York and London 2013, σ. 483.

[2] Hugh H. Benson, *Socratic Wisdom : The Model of Knowledge in Plato's Early Dialogues: The Model of Knowledge in Plato's Early Dialogues*, Oxford University Press, New York-Oxford 2000, σ. 240.

[3] Ό.π., σσ. 240-242.

[4] Νίκος Αυγελής, «Η Φιλοσοφία ως τρόπος ζωής», 14 Νοεμβρίου 2015, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.elliniki-gnomi.eu/i-filosofia-os-tropos-zois/>, (τελευταία επίσκεψη: 27/07/2016).

[5] Ό.π.

[6] Νόμοι, 653b, 1-2: «τούτοις πάντα κεκτημένος ἀγαθά. παιδεῖαν δὲ λέγω τὴν παραγινομένην πρῶτον παισὶν ἀρετὴν».

[7] Βλ. Ευαγγελία Μαραγγιανού-Δερμούση, *Πλάτων και Πλατωνικοί*, Αθήνα 2010, σσ. 29-30.

[8] Πολιτεία, 508e-509c: «ὅταν δε γ' οἶμαι ὦν ὁ ἥλιος καταλάμπει, σαφῶς ὀρώσι, καὶ τοὶς αὐτοῖς τούτοις ὄμμασιν ἐνούσα φαίνεται. τί μὴν; οὕτω τοῖνυν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὡδε νόει: ὅταν μὲν οὐ καταλάμπει ἀλήθειά τε καὶ τὸ ὄν, εἰς τούτο ἀπερείσῃται, ἐνόησέν τε καὶ ἐγὼ αὐτό καὶ νοῦν ἔχειν φαίνεται: ὅταν δε εἰς τὸ τῷ σκότῳ κεκραμένον, τὸ γιγνόμενόν τε καὶ ἀπολλύμενον, δοξάζει τε καὶ ἀμβλυώττει ἄνω καὶ κάτω τὰς δόξας μεταβάλλον, καὶ εἴκειν αὐτὸν οὐκ ἔχοντι. εἴκει γὰρ. τούτω τοῖνυν τὸ τὴν ἀλήθειαν παρέχον τοὶς γιγνωσκομένοις καὶ τῷ γιγνώσκοντι τὴν δύναμιν ἀποδιδόν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν φάθι εἶναι: αἰτίαν δ' ἐπιστήμης οὐσαν καὶ ἀληθείας, ὡς γιγνωσκομένης μὲν διανοοῦ, οὕτω δε καλῶν ἀμφοτέρων ὄντων, γνώσεώς τε καὶ ἀληθείας, ἄλλο καὶ κάλλιον ἐτι τούτων ἡγούμενος αὐτό ὀρθῶς ἡγήσῃ: ἐπιστήμην δε καὶ ἀλήθειαν, ὡσπερ ἐκεῖ φῶς τε καὶ ὄψιν ἡλιοειδῆ μὲν νομίζειν ὀρθόν, ἥλιον δ' ἡγεῖσθαι οὐκ ὀρθῶς ἔχει, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀγαθοειδῆ μὲν νομίζειν ταυτ' ἀμφοτέρω ὀρθόν, ἀγαθόν δε ἡγεῖσθαι ὀπότερον αὐτῶν οὐκ ὀρθόν, ἀλλ' ἐτι μειζόνως τιμητέον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔξιν. ἀμῆχανον κάλλος, ἔφη, λέγεις, εἰ ἐπιστήμην μὲν καὶ ἀλήθειαν παρέχει, αὐτό δ' ὑπὲρ ταῦτα κάλλει ἐστίν: οὐ γὰρ δήπου σὺ γε ἡδονὴν αὐτό λέγεις. εὐφήμει, ἦν δ' ἐγώ: ἀλλ' ὡδε μάλλον τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐτι ἐπισκόπει. πῶς; τὸν ἥλιον τοὶς ὀρωμένοις οὐ μόνον οἶμαι τὴν τοῦ ὀράσθαι δύναμιν παρέχειν φήσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν γένεσιν καὶ αὐξὴν καὶ τροφήν, οὐ

γένεσιν αυτόν όντα. πως γαρ; και τοις γινγνωσκομένοις τοίνυν μη μόνον το γιννώσκεσθαι φάναι υπό του αγαθού παρείναι, αλλά και το είναί τε και την ουσίαν υπ' εκείνου αυτοίς προσείναι, ουκ ουσίας όντος του αγαθού, αλλ' έτι επέκεινα της ουσίας πρεσβεία και δυνάμει υπερέχοντος».

[9] Πολιτεία, 508d.

[10] Η έννοια του αγαθού που οδηγεί στην αλήθεια. Βλ. σχετικά: P. Natorp, Η περί των ιδεών θεωρία του Πλάτωνος, μτφρ. Μ Τσαμαδού, Εκδόσεις Κοραή, Αθήνα 1929, σ. 334, Karl Bormann, Πλάτων, μτφρ. Ι. Καλογεράκος, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 2006, σσ. 74-79. Εκείνος όμως ο οποίος καλείται σύμφωνα με τον Πλάτωνα, να γνωρίσει και να εφαρμόσει το πρότυπο του αγαθού στην πολιτειακή πραγματικότητα, θα πρέπει να ενεργεί σύμφωνα με τη φρόνηση και τη γνώση βλ. Πολιτεία, 517b-c.

[11] Πολιτεία, 506e.

[12] Karl Bormann, ό. π., σσ. 102-111.

[13] 518a-521e.

[14] Πολιτεία, 514a - 516c.

[15] Πολιτεία, 515e-516a.

[16] Πολιτεία, 516c-517a, 517d-e. Οι δεσμώτες της σπηλιάς, οι οποίοι έχουν ψευδή και λανθασμένη εικόνα της πραγματικότητας, μέσα στην κοινωνία που έχουν οργανώσει. Εκείνος ο οποίος ελευθερώθηκε από τα δεσμά και ξαναγύρισε για να αποκαλύψει στους άλλους την αλήθεια, κινδυνεύει να θανατωθεί από όλους εκείνους οι οποίοι έχουν την ψευδή γνώση της πραγματικότητας. Εδώ στο σημείο αυτό υπονοείται ο δάσκαλός του ο Σωκράτης και η θανάτωσή του από την πολιτεία, γεγονός που είχε επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τον Πλάτωνα.

[17] Ευαγγελία Μαραγγιανού-Δερμούση, ό. π., σ. 45.

[18] Πρβλ. T. Irwin, Η κλασσική σκέψη, μτφρ. Γ. Βογιατζής, εκδόσεις Πολύτροπον, Αθήνα 2005, σσ. 219-220.

[19] 519c-520e. Το παράδειγμα του Σωκράτη μας οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι παράλληλα με τη γνώση, η εξουσία κρίνεται απαραίτητη. Η αξία ενός φιλοσόφου - βασιλιά έγκειται, επίσης, στο ενδιαφέρον του για την καλύτερευση, την ευημερία και την ενίσχυση της ενότητας ολόκληρης της πόλης και όχι στο προσωπικό του όφελος, ο φιλόσοφος-βασιλιάς δεν έχει εξουσιαστικές τάσεις, αλλά θεωρεί την ανάληψη της εξουσίας σαν αναγκαία και αναπόφευκτη για το καλό της πόλης.

[20] Ανδρέας Μάνος, Αξιολογικές έρευνες. Από τον Πλάτωνα στον Ελύτη, ό. π., σ. 93.